

Т.Л. Шестаковська

аспірант,

Чернігівський державний

інститут економіки і

управління

м. Чернігів

VI секція. Соціально-економічні проблеми розвитку суспільства

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В РИНКОВИХ УМОВАХ

В сучасних умовах розвитку суспільства сфера загальної середньої освіти має значний вплив на процес соціальних зрушень в тісному взаємозв'язку з економікою, наукою та культурою. Також, вона являється джерелом знань та одним із головних інструментів підвищення економічного зростання і добробуту країни.

В нашій країні, яка переживає складний процес переходу до демократичного суспільного устрою, сфері загальної освіти належить важлива роль, так як вона покликана сформувати новий тип особистості, нового громадянина, який зможе бути активним учасником соціально-економічних перетворень.

Серед основних причин, що стають на перешкоді розвитку загальної освіти є те, що дана галузь відноситься до неринкових та неприбуткових сфер діяльності. Проте, так як дана діяльність реалізується через систему освітніх закладів, які функціонують в умовах ринкового середовища, тому повинна діяти згідно з ринковими законами (зокрема, законом попиту та пропозиції на їх послуги).

Розвиток економічних відносин в освіті виключно на принципах вільного ринку породжує нерівність людей, виникають зміни в структурі суспільства, що

в свою чергу призводить до зниження загального рівня освіти в країні. Така ситуація існувала на початку ХХ століття, однак на сьогоднішній день пріоритетним стає розуміння того, що для сучасної економіки і соціально-економічного розвитку суспільства, необхідним являється високий рівень середньої освіти.

Однак не застосовувати ринкові методи господарювання взагалі, в умовах ринкової економіки, також є не можливим. Тим паче, ринкові механізми у відповідній мірі можуть оптимізувати розподіл ресурсів між виробниками освітніх послуг, і тим самим спонукати до підвищення ефективності використаних ресурсів, які направлялись суспільством в освіту. На думку А. Сміта, конкуренція виробників забезпечує виникнення цілісності особистих і суспільних інтересів. Направлення «невидимої руки» ринку спонукає приватних постачальників товарів і послуг слугувати на благо суспільства, а також стимулює їх зацікавленість в ефективному використанні обмежених економічних ресурсів. Таким чином, основна перевага ринкової економіки – властива їй можливість стимулювати ріст ефективності виробництва. Тобто, на нашу думку конкурентні принципи функціонування в сфері освіти не повинні повністю ігноруватись, адже освіта яка являється одним з головних джерел прогресу і розвитку суспільства, не матиме можливості повноцінно виконувати свої завдання [3].

В сучасних умовах глобалізації і переходу до постіндустріального суспільства ринкові відносини становляться каталізатором трансформації системи загальної середньої освіти, однак при цьому сфера конкурентних відносин є достатньо обмеженою.

Відомі вчені обґрунтовано вважають, що освіта, як і багато інших людських цінностей, не може бути об'єктом торгу. Л. фон Мизес навів з цього приводу такий приклад: «законом визначено суму, яка виплачується в якості компенсації за винність у смерті людини. Але законодавчий акт, прийнятий для

визначення належних виплат, не має на увазі, що існує ціна людського життя [5, с. 205].

Впровадження ринкових відносин викликає неоднозначну реакцію з боку як українських так і російських вчених. Так, професор С.П. Капица вказує, що в сучасному інформаційному суспільстві інформація повинна бути доступна всім. Тим більше, якщо це інформація в галузі освіти, культури та науки. Недоступність цієї інформації є порушення принципів прав людини. Вчений підкреслює, що радянський принцип безоплатності освіти багато в чому реалізується зараз у всьому світі .... Коли ви обмінюєтеся речами, плата доречна, але коли мова заходить про інформацію у дуже великому розмірі, очевидно, що доступ до неї потрібно надавати всім і на однакових підставах [4, с. 3].

Проте має місце і така вкрай ліберальна точка зору деяких дослідників, яка висловлена М. Балабаном і О. Леонтєвою: .. «школа завжди буде жити в нужді, поки не стане сама заробляти собі на життя ... Лише подолавши міфи «світоча знань», школа зможе повернутися на ринок уже як потрібна сфера найважливіших послуг [2, с. 52].

Об'єктивна необхідність включення системи загальної середньої освіти в ринкове середовище визначається переходом країни від планової економіки і командно-розподільних економічних відносин до системи ринкових відносин. Якщо раніше, в період планової соціалістичної економіки, всі господарюючі суб'єкти підпорядковувалися єдиному плануючого центру, існували централізовано встановлені тарифи на комунальні послуги та ціни на товари та послуги, то в даний час ціни визначаються за ринковими законами і освітні установи оточені ринковими суб'єктами економіки. В результаті у керівника відсутні економічні стимули до економії коштів і відбувається їх неефективне витрачання.

Вищезазначені тлумачення щодо місця освіти, та середньої освіти зокрема в ринковій економіці спонукали до аналізу функціонування сфери

освіти як економічного механізму в умовах ринку. Для того, щоб визначитися з економічним механізмом в сфері загальної освіти, нами здійснено групування особливостей, що властиві всій сфері освіти, а також та їх складова яка в більшій мірі притаманна діяльності закладів загальної освіти (табл. 1).

Таблиця 1

Особливості економічного механізму загальної освіти в системі освіти
України

	<i>Особливості економічного механізму системи освіти України</i>	<i>Особливості економічного механізму загальної освіти</i>
1	Використання принципів конкуренції, як фактору забезпечення розвитку економіки	Конкурентність обмежується відсутністю альтернативи для споживачів, самостійністю в критеріях вибору, тощо
2	Вільний доступ до інформації на ринку освітніх послуг	Асиметричність інформації в системі загальної освіти, яка проявляється у неможливості своєчасно оцінювати корисні властивості освітньої послуги
3	Система освіти створює суспільні блага, які для кожного мають свою цінність і пріоритетність	Загальна освіта представляє собою суспільні блага, які вважаються доступними та безкоштовними у використанні
4	Необхідність поєднання ринкових і суспільних механізмів функціонування	Обмеженість використання ринкового механізму внаслідок обов'язкового характеру системи загальної освіти
5	Збалансування частки державних і приватних навчальних закладів на ринку освітніх послуг	Домінуюча частка навчальних закладів підпорядкованих органам державної влади

Також, в ході дослідження виникла потреба розмежування того, що в системі освіти може бути об'єктом ринкових відносин і де неможливе застосування законів матеріального споживчого ринку. Тому, на нашу думку, доцільно структурування економічних відносин в системі загальної середньої освіти на *внутрішні*, що визначають відносини економічного механізму власне системи загальної середньої освіти, і *зовнішні*, що характеризують відносини

між системою освіти та зовнішнім середовищем. Ступінь ринкових відносин з урахуванням особливостей економічного механізму в системі загальної середньої освіти має бути в зовнішніх економічних відносинах адекватна рівню сучасних ринкових перетворень в Україні, проте внутрішні економічні відносини повинні розвиватися на некомерційній основі. В такому поділі стає обґрунтованим, що відносини освітнього закладу із зовнішніми постачальниками комунальних послуг, самостійними господарюючими суб'єктами, повинні будуватися на ринкових засадах. В свою чергу, кожен освітній заклад також повинен мати повноцінний статус суб'єкта ринкової економіки. Але відносини з учнями повинні ґрунтуватися на інших принципах, так як навчання є об'єктом освітнього процесу, тобто є не зовнішньою стороною для системи загальної середньої освіти, а внутрішньою.

Таким чином, ринкові відносини в діяльності освітніх установ мають певні межі своїх можливостей, при цьому і державне втручання в соціально-економічні процеси, що протікають в системі освіти, також має свої об'єктивно необхідні кордони. Ефективна система економічних відносин системи загальної середньої освіти повинна забезпечувати збалансованість елементів державного регулювання і ринкових механізмів.

Література:

1. Закон України "Про загальну середню освіту" №651-ХІV від 13.05.99р. зі змінами та доповненнями.
2. Бацын В. «Вертикаль влади» в багатомерному освітньому просторі / В.Бацын // Управление школой. - 2002. - № 25/26. - С. 8.
3. Каленюк І.С. Освіта в економічному вимірі: потенціал та механізм розвитку / І.С. Каленюк. – К.: ТОВ «Кадри», 2001. – 326 с.
4. Капица, С. П. Інтернет змінити контури права на інтелектуальну власність / С. П. Капица // Інтернет-Експерт. - 2000. - М 3. - С. 3.
5. Мизес Л. Человеческая деятельность. Трактат по экономической теории / Л., фон Мизес.-М.,2000.